

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XVI, св. 1-2.

БЕОГРАД, 1967.

ЈЕКАВСКИ ОБЛИК ЈЕДНОГА ПРИЛОГА

У ијекавском изговору постоји извјестан број примјера који знају за двојаке рефлексе ђ, иако нису у питању квантитативне разлике тога гласа за које је знао наш језик у својој прошлости. Ово двојство у неким случајевима прихвата и стандардна ортографско-ортоепска норма. Тако у Правопису имамо: *бијел* и *био*, *цијел* и *цио*; *дијел* и *дио*, затим: *одјел* и *одио*, *смјел* и *смио*, *раздјел* и *раздио* као равноправне облике у ијекавском књижевном изговору. Двојаке рефлексе ђ налазимо и у облику јединине м.р. радног глаголског придјева неких глагола: *врео* и *врио*, *зрео* и *зрио*, па чак и *сјео* и *сио*, *јео* и *ио* мада се ови посљедњи (*сио* и, нарочито *ио*) све више осјећају дијалектизмима.

А нису само ово случајеви који у ијекавском изговору знају за двојаку замјену старог гласа ђ. Постоји и знатан број тзв. „супер јекавизама“. То су они случајеви у којима се јављају *ије* или *-је*, иако ту није било ђ. Такви су примјери типа: *болест-болијест*, *пастир-пастијер*. Наравно, оваквим дублетима савремени језички нормативи не признају књижевну вриједност. За ијекавски књижевни изговор прихватају се само они први примјери: *болест* и *пастир*, дакле, без секундарног ђ.

Истина, има и таквих случајева у којима је ијекавска замјена ђ фонетски сасвим исправна, па и поред тога стандардна ијекавска норма таквим облицима оспорава право опстанка у књижевном језику. Такви су, рецимо, примјери: *њеко*, *њекад*, затим: *твојијех*, *лијепијем*. Мада је у оваквим примјерима, у једном периоду свога рада, и Вук знао за ијекавске рефлексе ђ, мада такво стање налазимо и у народ-

ним говорима и код неких писаца ијекаваца из поствуковске епохе, мада је то још увијек особина неких говора ијекавског нарјечја, нарочито у облицима замјеница и придјева, савремени ортографски норматив такве облике проглашава „провинцијализмима“ (Правопис, стр. 31).

Посебан случај међу тзв. „спорним ијекавизмима“ представљају прилози са партикулом *-де*. Већина тавких прилога у ијекавском књижевном изговору има данас *-дје*: *овдје, ондје, свагдје, нигдје*. Т. Маретић (Граматика и стилистика, 1931, 54) за те прилоге каже да имају — ијекавски рефлекс *љ* мј. изворног самогласника *-е* (исп.: „Обрнути пријелаз, тј. из *е* у *љ*, налазимо у мјесним прилозима *гдје, оvdје, ондје*, који у старословенском језику имају на крају *-е*“). Дакле, то су „суперјекавизми“, али „суперјекавизми“ које прихвата и књижевни језик (в. РЈА s.v., Правопис s.v.). У Рјечнику из књижевних старина српских Даничић даје предност облицима са *-дје*: *овде* гледај *овдѣ* [исп.: *једва* и *овдѣ* по граду ходимо; како *јесмо* *овдѣ* постављени; али има потврда и за *овде*: *овде* се *намѣри* *Дмитрѣ*; *овде* у *манастиру*].

Међутим, оно што вриједи за прилоге *овдје, ондје* не вриједи, рекло би се, за све мјесне прилоге са партикулом *-де*, не вриједи, нпр., за прилог *одавде* (и *оданде*) иако ијекавски лик овога прилога, дакле, са парт. *де, дје* (*одавдје*) ми сретамо код наших писаца, чак и савремених. Тако у роману једног писца са ијекавског подручја, писца чији језик може служити за узор, писца који је својој ријечи дао класичну форму, налазимо управо ијекавски лик овога прилога:

Жив човјек није могао *одавдје* отићи непримијећен.
— Треба отићи *одавдје*. — Мислио је да тражим изговор да га удаљим *одавдје*. — Нисам схватио зашто не оде *одавдје*.

Истина, код овога писца, чак и у истом дјелу, налазимо и *одавде*:

Те ријечи су отишле *одавде*.

Не упуштајући се у питање који од наведених облика писац носи у свом језичком осјећању (биће свакако онај са *-де*), а који је посљедица лекторско-коректорских интервен-

ција, сматрамо да ће бити корисно ако о фонетском лику овога прилога у ијекавском књижевном изговору кажемо нешто више на овоме мјесту.

У народним говорима нема потврда ни за *одавде* ни за *одавдје*. Тамо је, најчешће: *одавле* (*одовле*) и сл. И писци ијекавци потврђују такав облик овога прилога:

А *одавле* се губило у сиву вечер (Ђалски). — *Одавле* . . .никуда ни маказ (Ђипико). — А оно ми се *одавле* . . .указа пламен (В. Ц. Емић). — Ми смо *одавле* (Матавуљ). — Да је његово *одавле* до мора (С. Куленовић). — Па чак и *одавље*: *Одавље* се види. . . (В. Пацел).

Али *одавдје* налазимо и у Вукову језику: Далеко *одавдје* има једна висника планина (нар. прип.), поред *одавде*; Или не ћеш *одавде* изићи. — *Одавде* је до мора сињег, равних, Зуко, тридесет конака (нар. пј.).

Према Маретићу овај прилог је настао од „од *овдје*“, а супституција самогласника -о самогласником -а аналошког је поријекла: према *одакле*, *одатле*. — Поред већ наведеног примјера са -*дје* из Вукове писане ријечи, Маретић у РЈА наводи још и овај: Зато је боље, да се раније уклониш *одавдје* — из пера М. Ђ. Милићевића. Више потврда за овај облик нашега прилога не налазимо у РЈА. Ијекавску варијанту прилога *одавде* не налазимо ни у богатим рјечничким грађама Института за српскохрватски језик и Матице српске. Ни наши лексикографи-ијекавци не дају прилог *одавдје*:

Вук у Рјечнику има: *одавде* (*одавде*, *одавде*), што упућује на *одовле*, *одолен*.

Броз-Ивековић имају: *одавде* и *одавле*, са неколике потврде. Уз примјере за те облике они наводе и онај Вуков са -*дје*, али им је тај примјер сумњив, и уз њега стављају знак питања (*одавдје?*). Код прилога *довде* у том рјечнику читамо: „јужно је управо *довдје*, али се и источно *довде* употребљава у јужном говору“.

Други лексикографи са ијекавског подручја Бенешић, Дрвонелић, Деановић (и др.) такође не наводе *одавдје*. Овај облик не потврђују ни наши правописи:

Боранић има: *довде* и *довдје*, али само *одавде*; код Белића налазимо: *довде* (источно и јужно), *довдје* (јужно), али

је и ту само *одавде*. Интересантно је да ијекавски лик овога прилога не налазимо ни као „суперјекавизам“ у *Правописним правилима* проф. Вуковића. А и ту је *довдје* (и *довде*). Овакво стање је и у заједничком правопису (1960): *довде* и *довдје*, али само *одавде*.

Дакле, закључак би био да ијекавска варијанта прилога *одавде* (*одавдје*) није обична код писаца ијекаваца, тај облик не налазимо ни у народним говорима, не потврђују га ни лексикографи са ијекавског говорног подручја — према томе, тај облик нема реалних услова да опстане у књижевном језику (без обзира на његову повезаност са прилозима типа *овдје*, *ондје*).

Мада прилог *довдје* наводе и лексикографи и правописи, чини се да ни тај облик нема животне енергије за супротстављање облику *довде* у стандардном ијекавском изговору.

А. Пецо